

PROBLEMÀTICA PROFESSIONAL ACTUAL A CATALUNYA

Àngel Zaragoza
(*Universitat de Barcelona*)

L'autor de l'assaig tracta de definir quins són alguns dels problemes que en l'actualitat hauria de plantejar-se una sociologia de les professions a Catalunya. En primer lloc, fa referència al paper dinàmic i conflictiu dels professionals sota el franquisme, i als canvis esdevinguts en aquest paper des de la instauració de la democràcia a Espanya. En segon lloc, planteja el concepte de professió, fent especial referència a la doble situació lliure i assalariada que caracteritza els professionals. En tercer lloc, suscita la relació existent entre, d'una banda, burgesia i professionals lliures i, d'altra banda, classe obrera i professionals assalariats. En quart i últim lloc, proposa com a tema important pendent d'estudi i quantificació el relatiu a l'atur professional.

Potser una de les mil maneres de començar un article és explicar al lector de quina manera i per què ha arribat l'assagista a escriure sobre el tema. Una de les coses que més em va interessar del final del franquisme (a part del *suspense* entorn a la mort del dictador) va ser el paper limitat que algunes professions van tenir en tot allò. Jo, com molts, tenia una imatge conservadora dels professionals. Els veia com uns senyors totalment identificats amb el règim, amb un *status* molt elevat i gaudint d'una seguretat i d'uns ingressos a prova de tota alegria reivindicativa. Vet aquí que els professionals a poc a poc em trenquen aquesta imatge. Al principi uns pocs advocats (el consell de guerra de Burgos contra els activistes bascos, 1970), després alguns metges (els anomenats MIR), més endavant alguns arquitectes (la polèmica a Barcelona sobre compatibilitat o incompatibilitat dels arquitectes municipals per a l'exercici lliure de la professió a la seva àrea de competència), i al final tots (projecte de llei de col·legis professionals, 1973/1974). A mi, aleshores i ara, m'interessava entendre i explicar per què es produïa tota aquella conflictivitat. Al meu parer hi havia dues raons fonamentals. D'una banda, la progressiva salarització de molts titulats universitaris, acompanyada per l'habitual ineficiència de l'administració pública (el cas dels metges a la sanitat pública, per exemple). D'una altra banda, l'existència del franquisme i dels seus límits a les llibertats d'expressió, manifestació, reunió, associació, etc. La problemàtica laboral i la política se superposaven, i els col·legis professionals eren una de les poques esclertes que el règim deixava al joc democràtic. Com que no hi havia partits polítics legals, els col·legis en bona mesura encarrilaven i substituïen aquests. Els col·legis es pronunciaven sobre moltes coses (unificació de les jurisdiccions, abolició de la pena de mort, demolició de finques, urbanització d'illes, transvasament de rius, organització sanitària, etc.), que casualment algunes han estat recollides per la Constitució monàrquica espanyola de 1978. Nogensmenys, tot això s'ha acabat.

Avui (primavera de 1979) aquest activisme professional constitueix el nostre passat sociològic, sobretot al nivell institucional. El que fa uns anys (fins a 1975) era notícia habitual dels periòdics, s'ha transformat

en excepció. La vida collegial continua, però ja no té aquella dimensió pública que tenia abans. Els collegis ja no organitzen (o, si ho fan, gairebé no ho reflecteix la premsa) cicles de conferències, seminaris, assemblees extraordinàries, actes conjunts, etc. Iniciatives com el Congrés de Cultura Catalana serien impensables en l'actualitat. La crítica urbanística, la legal, la sanitària, l'ecològica, l'econòmica, ja no pertoca de fet als collegis. Totes aquestes àrees corresponen a les velles institucions de la nova realitat democràtica, és a dir, als partits polítics, a les centrals sindicals i a les patronals, al govern i als municipis. Els collegis continuen la seva vida orgànica (renovació de càrrecs, juntes ordinàries, edició de revistes, cobrament de quotes, etc.), però dissortadament no participen gaire activament en la vida social.

De fet, els problemes, les deficiències i contradiccions de la societat catalana i espanyola continuen essent els mateixos que abans. Hem guanyat pel que fa a llibertat de premsa (no pel que toca a control de la televisió i la ràdio), pel que fa a llibertat d'associació política o sindical, o també en el relatiu a llibertat d'expressió. Ara bé, estem al mateix nivell que abans en relació amb la qualitat de l'ensenyament, la sanitat, els transports i les comunicacions, urbanisme, eficiència i transparència de l'Administració Pública, medi ambient, energia, etc. Cal preguntar-se, doncs, el perquè d'aquest abstencionisme institucional, abstencionisme que per altra banda és consistent amb el que fan els professionals d'arreu del món.

Quan jo parlo de professionals i de professions ho faig en un sentit més restringit que el que li donen al terme Lacalle o Maravall. Per a mi professionals són tots aquells titulats universitaris a nivell mitjà o superior que s'articulen o poden articular-se a través d'un col·legi professional i que han assolit un monopoli ocupacional sobre una àrea específica. És a dir, els metges, en la mesura que són llicenciats universitaris, tenen un col·legi professional i són els únics que poden legítimament curar o certificar la salut. Els advocats, en tant que llicenciats en dret organitzats com a col·legi professional, són titulars del privilegi de la defensa de tercers davant de l'Administració de la Justícia. Els aparelladors, els veterinaris, els òptics, els enginyers, els arquitectes, etc. No ho són els ensenyants en general, els decoradors, els pilots, els futbolistes, els delineants, els artistes, etc. Aquests no tenen ni monopoli ni tenen per què necessàriament passar per la Universitat. És, doncs, aquest un concepte més restringit que el de tècnic emprat per Lacalle (Lacalle 1976) o que el de professional usat per Maravall (Maravall 1970). A mi, que consti, m'interessen també els altres oficis; ara bé, em cenyo de moment només als que jo anomeno professionals.

El concepte de professió que jo utilitzo no exclou de cap manera la salarització, ni la massificació, ni la proletarització, ni la subocupació o l'atur. Al contrari, són realitats que es donen i que ens temem que es donaran molts més anys. Els col·legis professionals són els òrgans col·lectius que els professionals articulen històricament per a la defensa corporativa del privilegi. L'ofici, la professió és sempre anterior al col·legi. El col·legi neix quan un grup de practicants de la medicina, del dret, de l'administració de finques, de les assegurances o de la decoració s'ho proposa. Ara bé, a més a més del col·legi sindical (en el cas dels últims citats) cal l'*status*, la formació universitària. I, com ben bé sabem, aquests últims no els tenen.

Aquesta natura monopolística de les professions podria ésser un dels factors que ens ajudés a entendre per què els professionals no fan ara tant de soroll com abans. En el fons, en una societat de classes i desigual, el privilegi professional es transforma en regalia, en diferenciació positiva, en el fet de tenir més que els altres (cultura, ingressos, poder, prestigi, oportunitats, etcètera). Els professionals, almenys els que controlen els col·legis, ja deuen d'estar probablement prou satisfets. Cal dir, insistir, que hi ha professionals assalariats, professionals aturats, que el món dels col·legis no és un món homogeni sinó heterogeni. Els col·legiats estan dividits. Hi ha jerarquies econòmiques entre ells (no solament entre els assalariats i els lliures exercents, sinó també entre els últims), interessos diferents (segons l'especialitat de cadascú), competència professional (psiquiatres *versus* psicòlegs), etcètera. Aquesta diversificació, en la mesura que dóna lloc a interessos diferents, explica en part per què en haver estat substituït el context franquista per un de democràtic els professionals assalariats i els partits polítics han deixat d'estar interessats en la participació activa dels col·legis en la vida ciutadana. Els assalariats consideren que els col·legis no els defensen eficaçment (constituïció de diverses unions de periodistes, de l'associació lliure de metges, sindicació de professionals a les centrals de classe, etc.), i els partits polítics entenen que el terreny de la lluita política és essencialment les eleccions, el parlament, els municipis, etc. Hi ha un abandonament dels col·legis, una desceleració de les seves activitats, i també, fruit de la política pactista dels partits polítics espanyols, una pèrdua de dinàmica crítica i conflictiva en la societat catalana i espanyola dels últims anys.

Si volem entendre per què els col·legis eren, amb el franquisme, un element actiu i un element de canvi (en el sentit de forçar el pas d'una situació a una altra de diferent) dintre de la societat catalana, i per què ara no ho són, hem de considerar per tant aquestes variables ja esmentades. És a dir, caràcter monopolístic de les professions, divisió professional, pèrdua d'interès per part dels partits polítics, desceleració de la vida social catalana

i espanyola, i en últim terme, i fins ara no esmentat, la tendència a la monopolització de la crítica per part dels partits i no per part de tota la societat.

Aquesta dinàmica crítica i participativa per part dels col·legis professionals em va portar a parlar fa uns anys (Zaragoza 1976) d'un nou tipus de professionalisme. Distingia aleshores entre un model professional *strictu sensu* i un model polític-professional. Avui, de continuar amb aquesta distinció, aquest últim model l'anomenaria democràtic. El model professional es caracteritzava pel fet d'ésser autoorientat, centrat sobretot en el prestigi, el poder o els ingressos de la professió. El segon model, el caracteritzava no solament pel fet de prendre en consideració els problemes interns (particulars) de la professió, sinó també pels seus compromisos col·lectius. Vull subratllar, a manera d'autocrítica sociològica, la mena de maniqueisme funcionalista que aquesta distinció comportava. D'una banda, hi havia els bons, els professionals compromesos amb la societat (aquells que demanaven les llibertats, l'abolició de la pena de mort, un canvi de localització industrial, o la millora de la sanitat). D'una altra banda, hi havia els dolents. És a dir, aquells només preocupats pel prestigi, els ingressos o el poder professional. O també, dit en terminologia funcionalista, els particularistes (el model professional) i els universalistes (el model polític-professional). De fet, i potser sense saber-ho, estava reproduint la distinció parsoniana entre home de negocis i professional. El primer, egoista, dirigit a la producció de beneficis econòmics, mentre que el segon, el professional, es consagra, sempre seguint Parsons, a servir els altres (el sacerdot, el metge, l'advocat, l'arquitecte, etcètera). Aquesta distinció no considerava que el servei als altres és l'excusa que justifica i legitima l'assoliment de beneficis econòmics al professional. Hi veia llavors una intencionalitat altruista que no veig pas ara.

En establir aquella distinció oblidava dues coses essencials. Primera, que el fenomen era recent i particular de la societat espanyola i catalana. Segona, que malgrat aquest compromís col·lectiu els professionals no renunciaven a la seva professionalitat. És a dir, que mantenien de comú amb els altres el monopoli, el prestigi, el nivell cultural, el poder, etcètera. No hi havia, doncs, un nou professionalisme, sinó una variant del de sempre. Encara que, com després hem vist, aquest estigués fent aigües en el moment en què semblava més potent. El canvi de context polític, la contínua salarització dels professionals, la ineficiència dels col·legis enfront i de cara a defensar els professionals assalariats, han determinat la pèrdua per part d'aquests de la iniciativa de què gaudien anteriorment.

El concepte restringit de professió que jo utilitzo ens serveix fonamentalment per definir l'àrea ocupacional a estudiar. La diversitat profes-

sional actualment existent demana per al seu estudi la utilització d'un doble model teòric de referència. D'una banda, i per a l'anàlisi dels professionals i professions dites lliures, el model corporatiu. D'una altra banda, i per a l'estudi dels professionals assalariats, el model classista. Cal, com a conseqüència d'això, estudiar la relació existent entre, per una part, professionals lliures i burgesia i, per l'altra part, professionals assalariats i classe obrera. És a dir, hem d'investigar fins a quin punt una condició objectiva afí a la de la classe obrera (el fet de la salarització) es transforma en una consciència i una praxis coincident i similar a la del proletariat. Praxis que hauria de passar per una sindicació, uns objectius i uns instruments iguals als dels treballadors manuals i intel·lectuals, si és que de fet ambdues situacions són veritablement i no només teòricament idèntiques.

Una de les professions on és més fàcil constatar aquesta multiplicitat professional és en la professió mèdica. Els metges, almenys pel que toca a Espanya i a Catalunya, tradicionalment exercien la seva professió aïlladament, al marge dels hospitals, i amb una clientela pròpia. Només amb el creixement de la Seguretat Social hem arribat a tenir l'any 1976 un 82 per cent dels metges espanyols treballant per a l'Institut Nacional de Previsió. Ara bé, cal afegir que aquesta salarització dels metges no ha acabat ni de bon tros amb l'exercici privat de la medicina, ni amb els col·legis de metges, ni amb la mentalitat corporativa. El naixement i expansió del Sindicat Lliure de Metges prova que davant de la realitat assalariada els metges no responen sempre mecànicament associant-se i lligant-se al proletariat. En la mesura que els col·legis no els defensen suficientment, un sector de la classe mèdica reacciona corporativament rebutjant l'afiliació a les centrals sindicals de classe i constituint-se grup de defensa del monopoli mèdic sobre la salut i sobre els altres treballadors de la sanitat. Els conflictes esdevinguts últimament a la sanitat catalana i espanyola (i mentre no hi hagi autonomia real no hi ha més remei que lligar íntimament l'una amb l'altra) palesen aquesta diversitat i aquesta laboraltització de la classe mèdica. La reacció dels MIR contra la reducció del nombre de places de metges interns convocades per la Seguretat Social (desembre 1978/gener 1979), o el conflicte entorn a les mesures preses per la Seguretat Social per tal de reduir les despeses sanitàries relatives a guàrdies mèdiques i a alimentació dels hospitalitzats, són exemples indicatius d'aquesta convergència entre metges i treballadors manuals i intel·lectuals. L'ús de mesures típicament característiques de la classe obrera —vagues, declaracions de conflicte col·lectiu, reivindicacions econòmiques (augment de sous, pagament de guàrdies, etc.), estabilitat laboral, intervenció de la policia, etc.— indica, encara que d'una manera contradictòria (existència del Sindicat Lliure de Metges), que s'està produint d'alguna manera aquesta

convergència. Convergència que constitueix un dels temes pendents més importants de la sociologia actual de les professions.

Un altre, i últim tema pendent, és el relatiu a l'atur professional. Des de 1973, i segons l'anuari estadístic d'Espanya 1978 (edició manual), la població activa roman pràcticament al mateix nivell, és a dir, entorn de 13.300.000 persones empleades. L'únic que ha canviat és la distribució segons els sectors. L'agricultura passa de representar el 24 per cent de la població activa l'any 1973 a suposar el 20 per cent l'any 1977. Durant aquest període creixen sobretot els sectors serveis i construcció i es manté al mateix nivell l'industrial. Pel que toca a l'acabament d'estudis universitaris, constatem com augmenta el nombre de llicenciats de la totalitat de les facultats universitàries estatals (per exemple, Medicina passa de 2.665 llicenciats l'any 1973 a 5.172 l'any 1976; Dret, de 1.432 l'any 1973 a 2.458 l'any 1976, etcètera). Hi ha hagut, doncs, un estancament de la població activa i un creixement important del nombre de llicenciats universitaris en busca de feina.

Si bé el problema és difícil de quantificar tenint en compte la informació estadística disponible, la seva solució demana com a mínim intentar-ho. En uns recents estudis realitzats pel Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya (1978), i pel Col·legi d'Aparelladors de Barcelona, s'indicava com l'atur professional afectava respectivament el 5 per cent dels enginyers industrials i el 7 per cent dels aparelladors. Nogensmenys, el problema s'agreujava considerablement per al cas dels nous llicenciats. El 44 per cent dels enginyers industrials aturats eren professionals sense feina des que acabaren la universitat. En aquest mateix sentit també es manifesten els biòlegs i els psicòlegs. Els biòlegs, amb motiu del seu primer simposi estatal (desembre 1978), reconeixien que el 63 per cent dels biòlegs ocupats treballen a l'ensenyament, el 31 per cent fan investigació i el 6 per cent restant està ocupat a la indústria. En relació amb la taxa d'ocupació de les últimes promocions, afirmaven que el 47 per cent dels llicenciats en els dos últims cursos acadèmics (1976/1977 i 1977/1978) no tenien feina. Pel que fa als psicòlegs (amb uns problemes de competència professional amb els psiquiatres i metges bastant greus), llegíem fa poc (gener 1979) que només un 12 per cent realitzen tasques psicoterapèutiques, i que la immensa majoria es dediquen a l'educació.

Hi ha una certa coincidència entre els especialistes en el fet que l'atur és un dels problemes més greus que tenen en l'actualitat plantejats els professionals. Així, per exemple, ho manifesta José Félix Tezanos en el seu recent llibre sobre l'estructura de classes a l'Espanya postfranquista (Edicusa, Madrid, 1978). I així ho palesen també Pere Alsina, Xavier Crespan, Joan Gay, Jesús Marcos i Tomàs Moltó al número de març de

1979 de la revista teòrica del PSUC *Nous Horitzons*. Tezanos també esmenta com a temes importants la relació dels professionals amb la classe obrera, el paper dels professionals sota el franquisme i el futur dels col·legis professionals. Dissortadament, no fa un estudi ni una dissecció monogràfica de cap d'ells.

L'article de Pere Alsina i d'altres és força interessant perquè planteja quines mesures cal prendre, segons ells, per resoldre el problema. Fonamentalment, assenyalen la racionalització de l'estructura empresarial, la creació de serveis comuns a les petites i mitjanes empreses, la definició d'una nova política econòmica global, l'increment de les activitats d'investigació i desenvolupament, l'orientació de l'empresa pública en aquesta direcció, la reorientació de les prioritats en el desenrotllament de la demanda, i la reorganització global del sistema educatiu. La veritat és que si la solució del problema de l'atur professional depèn de l'aplicació d'aquestes mesures totalitzants, omniconceptives, em temo que tindrem atur professional per molts anys. El que ells aquí plantegen és un programa de reforma econòmica, política, educativa, sanitària, institucional de tal volada que, donada la correlació de forces actual, la posada en pràctica d'aquestes mesures em sembla no solament improbable sinó també fins i tot un xic utòpica. És un programa massa ambiciós, és un programa que no té en compte qui ha guanyat les eleccions legislatives de març de 1979, és un programa massa socialista, massa esquerrà per al que la societat catalana actual pot absorbir. Cal plantejar-se aquest problema, però potser cal fer-ho des de punts de partida més realistes i més específics.

L'estudi de l'atur professional en termes quantitius exigeix considerar el caràcter capitalista de la nostra economia, la dependència econòmica i tecnològica que pateix, la crisi econòmica mundial, l'atur obrer en general, i en particular el fenomen a d'altres societats industrials, bé de l'Est o de l'Oest; cal també considerar els costos econòmics que implica, les frustracions a què dona lloc i la potencialitat conflictiva que amaga. Demana també un esforç investigador per part de molts, esforç que una vegada més no sé si la societat catalana està disposada a fer. No pas per manca de personal preparat, sinó més aviat de mitjans econòmics a la seva disposició.

ÀNGEL ZARAGOZA

Departament de Sociologia
 Universitat de Barcelona (Pedralbes)
 Barcelona